
УДК 027.7(091)(477.87)"1945/1947":331.108

**КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПЕРШІ РОКИ ЇЇ
СТАНОВЛЕННЯ: ПЕРІОД 1945–1947 РОКІВ**

Марія МЕДВЕДЬ,

кандидатка філологічних наук, директорка
Наукової бібліотеки,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»

ORCID: 0000-0001-8275-9026

Анотація. У статті аналізується кадрове забезпечення бібліотеки Ужгородського університету за перші три роки її створення (1945–1947 рр.), також досліджується інтенсивність формування першого штату книгозбірні, його потенціал та чинники впливу на кадрову плінність того часу. На основі вибіркового біографічного характеристик бібліотечних працівників згаданого періоду відслідковується вплив повоєнної ідеології на долі найперших бібліотекарів та на їх кар'єрне становлення.

Ключові слова: *історія бібліотеки Ужгородського університету, бібліотечні кадри, формування штату бібліотеки, специфіка наповнення фонду бібліотеки.*

Наукова бібліотека Ужгородського університету, разом із своїм вишем, пройшла складний процес становлення і розвитку. Шлях книгозбірні розпочався у складний період після Другої світової війни, в час економічної скрути, відбудови та відновлення. Організація вищого освітнього закладу стала для краю подією епохальною, бо вперше в історії Закарпаття з'явилася освітня установа, в якій закарпатській молоді відкрилась можливість безкоштовно отримати вищу освіту,

а не їхати за нею за кордон. Відкриття університету передбачало обов'язкове функціонування при ньому бібліотеки, головна місія якої була – стати як освітнім осередком, так і науковим.

З часу створення університетської бібліотеки (1945 р.) минуло чимало часу. За цей період вона зуміла стати найпотужнішою книгозбірнею краю, пройшовши шлях від перших книг до мільйонних фондів і власного електронного сховища. За час існування книгозбірні потужність її фондів зросла до 1 мільйона 600 тисяч примірників, площа розширилась до понад 5 тисяч кв. м, а всі бібліотечні технологічні процеси отримали електронну підтримку. Від створення бібліотеки і дотепер її очолювало декілька керівників, кожен з яких сумлінно ніс свою місію управління.

Історичні дослідження, викладені в колективній монографії «Наукова бібліотека Ужгородського національного університету: від джерел до сучасності» (2021), згадують про сімох керівників: Шадуров Євген Матвійович (перший завідувач бібліотеки протягом 1945–1947 рр.); Фесенко Олена Миколаївна (1948–1961 рр.); Киричок Іван Іванович (196–1972 рр.); Сабодош Іван Васильович (1972–1977 рр.); Почекутова Олена Іванівна (1978–2007 рр.); Гунько Наталя Іванівна (2007–2012 рр.); Медведь Марія Миколаївна (з 2013 р. – донині) [4, с. 446 – 460].

Кожен з періодів каденції згаданих очільників книгозбірні сповнений їх відданою працею, подіями і сподіваннями, кожен із них залишив свій особливий, пам'ятний слід в історії бібліотеки.

Метою нашого дослідження став історичний ракурс на роль як першого завідувача бібліотеки, так бібліотекарів, на плечі яких ліг складний період формування бібліотеки. Тож зупинимо свій погляд на огляді бібліотечних кадрів найперших років життя бібліотеки, якими стали 1945, 1946 та 1947 рр., привідкриємо біографічну завісу імен тих, хто заклав книжковий фундамент найбільшої бібліотеки краю. Розпочнемо наукову розвідку з імені першого очільника бібліотеки, що пов'язане з високою довірою йому керівництва вузу формувати майбутню книгозбірню, довіру, яка, в першу чергу, опиралась на військову відповідальність і патріотизм людини, яка пройшла вишкіл війною.

Першим завідувачем новоствореної бібліотеки, в період з 4 лютого 1946 до 30 грудня 1947 року, був призначений старший викладач університету (за сумісництвом завідувач кафедри військово-фізкультурної підготовки – майор Євген Матвійович Шадуров (наказ № 15 від 04.02.1946 р.)). На його долю випала участь розпочати форму-

вання бібліотеки протягом 1946–1947 рр.

На превеликий жаль, особистої справи Євгена Шадурова у результаті пошкодження архіву Ужгородського університету не вдалось віднайти. Причина банальна – підтоплення приміщення архіву у 90-х роках минулого століття. Тож біографічні відомості про Є. Шадурова залишаються невивченими, а звернення до архівів міста, військового комісаріату не увінчались успіхом. Ім'я першого очільника залишилось в історії книгозбірні лише в згадках колег, перенесених в дослідження становлення університетської бібліотеки, і скупій інформації архівних звітів. Єдине, що не викликає сумніву, – це те, що, враховуючи радянську ідеологію, характеристика на цю людину мала бути кристально чистою і відповідати ідеалам партійної номенклатури. Євген Матвійович навряд чи мав бібліотечну освіту, судячи зі звання майора – був військовим, та не зважаючи на це, зумів чітко і правильно організувати діяльність бібліотеки, чим започаткував основні напрями роботи, і заклав основу майбутнього фонду.

Вже через півроку після переведення його з військової кафедри до бібліотеки, ректор університету А. М. Курішко уповноважує Є. Шадурова одержати літературу з бібліотеки Академії наук, відрядивши його до м. Львова, в термін з 26 листопада до 3 грудня 1946 р. Відомість про цю подію вміщено в Архіві наказів по УжДУ за 1946 рік (наказ № 234 від 26 листопада 1946 р.). Далі, вже неодноразово, Євгену Матвійовичу доводилось побувати в різних бібліотеках держави для налагодження зв'язків та, в першу чергу, задля відбору літератури, бо такий метод поповнення новоствореної бібліотеки був передбачений державними постановами.

Очолюючи новостворену університетську, бібліотеку її завідувач дбав про активне формування бібліотеки, яка мала забезпечити літературою і науковців вишу, і студентів. Швидкі темпи поповнення бібліотеки засвідчені тогочасною бібліотечною документацією – сумарними та інвентарними книгами обліку фонду, в яких за цей період (з 1945 до кінця 1947 р.) відображено влиття 10 тисяч примірників повернутих книг, вивезених загарбниками під час Другої світової війни; придбання книг університетом на 250 тис. рублів в 1946 р.; книги, які потрапили до університетської книгозбірні з різних бібліотек міста, як-от з Ужгородської гімназії, бібліотеки Товариства «Просвіта» Підкарпатської Русі. Беззаперечною перемогою у первинному формуванні фонду майбутньої найбільшої книгозбірні краю стало включення з 7 червня 1946 р. бібліотеки Ужгородського

університету до переліку бібліотек з правом отримання обов'язкового примірника видань СРСР, що стало своєрідним джерелом поповнення університетської бібліотеки найновішими науковими, довідковими та художніми виданнями. Також в перші роки після створення, у зв'язку з гострою потребою забезпечення навчання в університеті, бібліотеці було передано 20 тис. примірників книг з «Укркнигокультторгу» та вже згадані раніше 10 тис. примірників наукової та художньої літератури з Академії наук УРСР.

Досліджуючи кадровий архів УЖДУ періоду 1945–1948 рр., на жаль, нами було підмічено і деякі риси кар'єрного спаду Є.М. Шадурова, як-от звільнення його з посади керівника бібліотеки та переведення на посаду викладача військової кафедри, а далі відстежується і звільнення від роботи по військовій кафедрі (наказ № 55-к від 10.09.1948 р.) та зарахування погодинним викладачем російської мови (наказ № 61-к від 16.09.48 р.). Працював Євген Шадуров і диспетчером навчальної частини, а далі знову викладачем кафедри російської мови з погодинною оплатою (наказ № 79-к від 5 серпня 1949 р.). Втративши можливість порівняти автобіографічні дані з кадровими записами, неможливо з'ясувати основні причини звільнення Є. М. Шадурова та попри це, можна впевнено стверджувати: цей керівник за два роки своєї каденції доклав чимало зусиль для розвитку бібліотеки. Чого лише вартують переміщення бібліотеки, які за каденції Є. Шадурова здійснювали декілька разів. Університетська бібліотека тричі змінювала місце своєї локації. Опіраючись на історичні свідчення, в перший навчальний рік (лютий 1946 р.) бібліотека розміщувалась в трьох кімнатах першого поверху Ужгородської державної реальної гімназії (нині вул. Підгірна, 46); через півтора роки бібліотека переїздить до приміщення на першому поверсі гуртожитку жіночої семінарії по вул. Жовтневій, 35; наприкінці 1947 року по вул. Жовтневій, 46 (нині вул. Волошина, 54) – до будівлі колишнього Василянського монастиря, в якому діяла класична гімназія з українською мовою навчання, а нині – фізичний факультет УЖНУ.

Перші кроки бібліотеки вважаються найважчими. Та, як стверджує бібліограф-дослідниця Лариса Мельник, завідувач бібліотеки Євген Шадуров опирався на своїх «перших соратників і сподвижників, ними були: Н. В. Капустіна, К. А. Корнеєва, В. І. Пономарчук, Л. Орловська, Т. М. Баренблат, М. І. Воскресенська, Е. А. Грабар, Й. Йордан, Г. Бандура, М. Чер та інші» [4, с. 17].

Кадрове зацікавлення нашої розвідки виокремило питання: хто і

коли став найпершими бібліотечними працівниками університетської бібліотеки? Перший запис стосовно прийняття на роботу до бібліотеки пов'язаний з іменем Валентини Іванівни Пономарчук, яка в майбутньому стала успішним викладачем і науковцем. До обов'язків бібліотекаря вона приступила 12 вересня 1945 року, тобто майже за півроку до того як Євген Шадуров очолить бібліотеку. Вже з 15 квітня 1946 року, за наказом № 73 від 26.04.1946 р., її призначають завідувачкою відділу охорони книг (теперішня назва: «відділ зберігання фонду бібліотеки»). Наказ № 5 від 14 січня 1947 р. повідомляє про те, що «старшому бібліографу тов. Пономарчук сплачувати з 1 січня 1947 р. півставки з окладу 700 крб. на місяць». Що стало причиною такого рішення – невідомо, та не залежно від подій, з імені Валентини Пономарчук почався кадровий відлік в історії бібліотеки. Без сумніву, робота першого бібліотекаря полягала в отриманні і зберіганні книг. Лише майже через два місяці, з 1 листопада 1945 р., за наказом № 4 від 19.12.1945 р., до бібліотеки приходять працювати Н. В. Капустіна, отримавши посаду старшого бібліотекаря. Біографічні дані і цієї людини досі залишаються невідомими, хоча наказ № 73 від 26 квітня 1946 р. засвідчив, що на той час Капустіна Н. В. отримала посаду головного бібліотекаря, а вже з 15 квітня 1946 р. її призначають «відповідаючою за читальний зал, з окладом 700 крб.». Н. В. Капустіна полишила роботу в бібліотеці, звільнившись за власним бажанням, з 15 лютого 1947 р. (наказ № 47 від 18 березня 1947 р.).

З квітня по жовтень 1946 р. в бібліотеці на посаді бібліотекаря працювала Корнеєва Капітоліна Артемівна. Недовго пропрацювала в бібліотеці і Орловська Людмила. Достеменно невідомі причини звільнення цих працівниць. За здогадками, це складні умови праці і робота допізна, бо спочатку графік роботи бібліотеки був до 21-ї години, а згодом навіть до 24-ї години ночі.

В січні 1946 року (нагадуємо: ще до початку бібліотечної діяльності першого завідувача бібліотеки Є. Шадурова), для роботи в бібліотеці були прийняті ще троє бібліографів. З 12 січня 1946 р. – працівники Кулик та Колісніченко (на жаль, у наказі № 9 від 12.01.1946 р. відсутні ініціали цих працівників, їх альтернативою стало скорочення терміна «товариш» – «тов.»), а також Христенко Григорій Олександрович, який приступив до обов'язків бібліотекаря з 1 січня 1946 р., відповідно наказу № 12 від 28.01.1946 р.

Опіраючись на кадрові накази, можна стверджувати, що 4 лютого 1946 року обійнявшого посаду завідувача бібліотеки УЖДУ

Євгена Шадурова зустрів колектив, який на той час уже складався з п'яти працівників. На превеликий жаль, хоча історія Ужгородського університету сягає лише понад 76 років, університетський архів не зберіг декотрих особових справ перших працівників бібліотеки, тому скупі згадки в наказах – єдине, чим можна апелювати у нашому дослідженні.

Протягом 1946–1947 років під керівництвом Євгена Шадурова працювала ціла плеяда бібліотекарів. У 1946 році в колектив було прийнято 17 працівників. Розглянемо щорічне розширення бібліотечного колективу. Протягом лютого місяця 1946 р. колектив поповнили бібліотекарі: Бандура Г. І., Гускова Г., Чер Магдаліна, Йордан Йолана; бібліограф – Сулинчак Й. К.; протягом березня – бібліотекарі Круль Єлизавета, бібліографи – Кирєєва Е. Г., Колесникова М., яка вперше очолила відділ бібліографії; в квітні – бібліотекарі Попдякун Петро, Бабаченко Е. А., Леник І. І.; в травні – Грабарь Єлеонора Олександрівна, яка вперше очолила відділ спецфонду, бібліотекарі Кремечек Іван (1/2 ставки бібліотекаря), Лопатовська М., Круль Е.; в червні – бібліограф Калініна Н. Д.; в липні – бібліотекар Могілевець Т. О., в жовтні – старші бібліотекарі Воскресенська М. Н. та Баренблат Т. М.

Протягом 1947 року кадровий склад бібліотеки поповнили ще 14 працівниками. В лютому членкинею колективу стала бібліотекар Карпушина Н. І.; у березні – бібліотекар Кирилова А. І.; травні – старший бібліотекар О. Є. Конограй (Платонова). Ольга Єфремівна (прізвище змінила у 1953 р., в бібліотеці працювала до 1991 р., в диспетчерському відділі), Волкотруб В. М.; у серпні – бібліотекарі Рейка (о) О. М., Лисенко Н. А.; з вересня – бібліотекарі: Криталова Т. А., Соколова Катерина Іванівна, Мамчук Віра Олексіївна (1/2 ставки), Оберемченко Е., Головка Галина Іванівна (ст. бібліотекар), Скриглякова Н. К., Любченко В. Г.

Попри значне заповнення ставок, в колективі бібліотеки спостерігалась велика плінність кадрів, роботу полишав майже кожен другий працівник. Протягом 1946 – 1947 років звільнилось 15 працівників, підставою для звільнення, без сумніву, залишались важкі умови праці, про які неодноразово розповідає монографічне дослідження історії становлення книгозбірні. Бібліотека, в прямому сенсі, була завалена книгами, які стосами стояли на підлозі, книжкові посилки повсюди; обтяжували працю три переїзди бібліотеки до різних будівель міста за два роки; пізній вечірній графік роботи;

суворі дисциплінарні вимоги – ось основні причини кадрового плинну протягом згаданого періоду. Та попри складнощі професії в ній надовго залишались фахівці, які з року в рік крокували з бібліотекою вверх східцями в її історії.

Дослідження кадрового потенціалу у перші роки становлення бібліотеки Ужгородського університету не були б повними без біографічних доповнень стосовно перших працівників закладу.

Однією з яскравих представниць бібліотекарів першої доби книгозбірні УЖДУ, без сумніву, є Марія Воскресенська, шлях співпраці з університетською бібліотекою для якої розпочався з жовтня 1946 року (наказ № 196 від 10 жовтня 1946 р.). Марія Воскресенська була дружиною тодішнього першого завідувача кафедри російської літератури, доцента Миколи Сергійовича Воскресенського, переведеного до Ужгородського університету з Полтавського педагогічного інституту, на підставі наказу Міністерства освіти за № 1636 у 1946 р.

Марія Іванівна Воскресенська (в дівочтві Ільїнська) народилася 15 червня 1899 р. в селі Волково Дмитрівського повіту Орловської губернії (нині Курська область Росії), в родині вчителів. Її батько, Ільїнський Іван Георгієвич, був учителем, а далі працював агрономом, помер 1918 р.; мати, Ільїнська Юлія Василівна, 1870 року народження, була вчителькою початкової школи. Закінчивши гімназію в м. Ливки Орловської області у 1918 році, протягом 1918–1920 рр. Марія вчителювала в с. Хмельовое цієї ж області. В житті цілеспрямованої молоді дівчини замайоріла бібліотечна стежина, обравши яку, Марія Воскресенська присвятила їй всю свою професійну діяльність. А розпочалось все в 1920 році, коли вона стала завідувачкою бібліотеки при Першому армійському батальйоні політвідділу XIII армії (м. Ізюм). Напевно, вибрати фах бібліотекаря довелось внаслідок військової професії чоловіка, Миколи Воскресенського, з яким вони одружились в 1920 році – на той час він був працівником політвідділу першого запасного батальйону XIII армії. Доля дружини військового передбачала часті переїзди, пов'язані зі службовими обов'язками військового, тому біографічні відомості М. Воскресенської наповнені різними бібліотечними посадами, що і не дивно. Це відіграло головну роль в її майбутній бібліотечній діяльності, збагативши практичним досвідом її вміння працювати з книгою. Кар'єра чоловіка позначалась і на місці проживання родини Воскресенських, та Марія завжди знаходила роботу і нею ставала бібліотека. Ось якими бібліотечними кроками довелось працелюбній Марії Воскресенській рухатись по життю: з 1922

по 1923 рік – працювала завідувачкою бібліотеки 82-х піхотних командних курсів (м. Ізюм); з лютого місяця 1924 по 1926 рік працювала помічницею завідувача бібліотеки Другої військово-господарської школи м. Харків; з травня 1930 до 15 квітня 1938 року завідувала пересувним бібліотечним фондом при групкомі металічних виробів м. Харків; з 1938 по 1941 рік працювала завідувачкою читальні фізкультурного інституту м. Харків.

Будучи бібліотечним практиком, Марія все ж розуміла значення бібліотечної освіти, тому напередодні війни, в 1939 році, вступила на заочне навчання до бібліотечного інституту в місті Харків, однак встигла провчитись там лише два курси.

Війна наздогнала її в 1941 році на окупованій території м. Харкова. Протягом періоду від 1942 р. по вересень 1943 р. проживала в м. Полтава. Війна стала випробуванням для кожної людини, тяжкі часи переживала і родина Марії Воскресенської. Ось як згадує вона ці часи в автобіографії: «Жили тим, що міняли речі на їжу. Працювати – не працювали... та обезсилівши від голоду прийняли рішення переїхали до Полтави... але й там міняли останнє і це нам врятувало життя. Після закінчення війни, чоловік став викладачем у Полтавському педагогічному інституті, в 1946 році його перевели до Ужгородського державного університету, а з 1 жовтня 1946 року я влаштувалась на роботу до бібліотеки УЖДУ, на посаду бібліографа» [3].

В університетській бібліотеці працювала сумлінно, про що свідчить запис в наказі №172 від 6 листопада 1947 р.: «На відзнаку ХХХ річниці Великої Жовтневої Соціалістичної Революції відмітити та оголосити подяку слідуючим працівникам університету», і серед багатьох прізвищ згадується посада завідувача бібліотеки Шадурова Є.М. та старшого бібліографа Воскресенської М. І. До Марії Іванівни тогочасне керівництво вузом проявляло особливу довіру, доручаючи керувати бібліотекою на час відпустки Є. Шадурова (наказ № 115 від 17 липня 1947 р.).

З 1951 року розширює свої повноваження бібліографічний відділ і вона стає його завідувачкою, працює в ньому до 6 жовтня 1958 р., навіть після виходу на пенсію. Цікавим є факт звільнення з 9 грудня 1952 року М. Воскресенської «у зв'язку зі скороченням штату бібліотеки», яке за поданням від 13.12.1952 року тодішньої завідувачки бібліотеки Олени Фесенко було відмінено на основі переміщення посад, яке передбачало перемістити бібліографа М. І. Савельєву на посаду старшого бібліотекаря, а на посаду бібліографа повернути М.

Воскресенську. Що стало справжнім аргументом відміни наказу про звільнення М. Воскресенської – залишилося невідомим: чи авторитет доцента Сергія Воскресенського, чи професійні якості Марії Іванівни, та це не видається вже таким важливим, адже в бібліотеці продовжила працювати досвідчена бібліограф, яка зуміла стала організатором краєзнавчої картотеки та картотеки газетно-журнальних статей. Марія Воскресенська стояла у витоків бібліотеки Ужгородського університету, її ім'я назавжди залишиться в історії перших років становлення університетської книгозбірні. Роботу в бібліотеці Марія Воскресенська полишила у зв'язку зі станом здоров'я. Керівництво університету наказом № 387 від 7 жовтня 1958 р. оголосило подяку М. Воскресенській за сумлінну роботу на благо розбудови університету. У 60-х роках вона з чоловіком виїхали з Ужгорода на Харківщину. На жаль подальша доля Марії Воскресенської невідома.

Окреме уточнення: відомості про працівницю бібліотеки М. І. Савельєву відсутні, виявлено лише запис про відрахування у зв'язку зі смертю 18.11.1954 р. (наказ № 148-к від 29 листопада 1954 р.).

Наступною працівницею бібліотеки періоду 1946-1947 років стала Тетяна Баренблат, яка теж була однією з перших соратників Євгена Шадурова.

Тетяна Миколаївна Баренблат (в дівочтві Гвоздік) народилась 23 травня 1906 року в м. Київ, в родині зубного лікаря Миколи Миколайовича Гвоздіка. Зі спогадів її онука, теперішнього доцента Ужгородського університету, Ігоря Олександровича Баренблата, її мати мала польське походження. Родина проживала у приватному будинку в центрі Києва, перший поверх якого слугував клінікою батька. До слова, цікавим біографічним штрихом є такий факт, що в їхньому будинку винаймав кімнату відомий український композитор Микола Лисенко. Тепер цей дім є музеєм Миколи Лисенка. В родині Миколи Гвоздіка було три доньки. Про сестер Тетяни відомо лише те, що одна з них померла замолоду, інша – дожила до поважного віку в місті Прага.

Освіту Тетяна спочатку здобувала вдома, а далі в гімназії. У 1920 р. підлітком разом з батьками переїхала до Чехословаччини, продовжила там навчання в середній школі, яку успішно закінчила у 1925 р. У 1928 році вона вийшла заміж за Михайла Олександровича Баренблата (1897 року народження), з яким до 1929 проживали в Празі. Михайло Баренблат мав фах інженера-гідроархітектора, закінчивши один з вузів у Празі. У 1929 р. у подружжя народилась донька Галина, в цьому ж році переїхали в місто Братиславу. У 1930 р. народився син

Олександр. Саме факт проживання за кордоном стане в майбутньому проблемою для родини Баренблатів і відіграє свою негативну роль у їхніх долях.

У 1932 році Баренблати приїздять на Закарпаття, яке з 4 червня 1920 року, відповідно до Сент-Жерменської угоди, є частиною Чехословаччини. Мета переїзду родини – інженерна робота чоловіка на «постройку» (будівниче завдання), а саме в село Оноківці, неподалік Ужгорода, для будівництва ГЕС та дамби каналу. Важливе уточнення: будівництво Оноківської гідроелектростанції було завершено у 1942 році. Її встановлена потужність – 2,65 МВт. Об'єкт складається з будівлі ГЕС, бетонного повеневого водозливу, аварійного водоскиду. Міні-ГЕС розташована на відстані 4,3 км від головної водозабірної споруди дериваційного каналу. Підводна частина будівлі – залізобетонна, наземна – із керамічної цегли. Виробнича площа становить 650 кв. м. Повеневий водозлив являє собою бетонну гравітаційну греблю довжиною 25 м, з переливом води через гребінь. Між водозливом і будівлею ГЕС розташований аварійний водоскид шириною 5 м, що перекривається плоским затвором [1]. Саме для роботи на ГЕС приїздить талановитий гідроархітектор, чим залишив пам'ять про себе до сьогодні.

З 1933 р. родина проживає в Ужгороді, в якому протягом деяких років Тетяна займається вихованням дітей (1938–1944 р). Політичне становище тогочасного Закарпаття неоднозначно вплинуло на долю Баренблатів. Після ліквідації незалежності Чехословаччини 15 березня 1939 року на Закарпатті було проголошено незалежну державу – Карпатську Україну. Вже з 18 березня 1939 року незалежність було ліквідовано, територія була анексована Угорщиною, а з жовтня 1944 року, за сприяння радянської військової адміністрації, було створено перехідну державну територію Закарпатської України. Спочатку вона формально існувала як частина Чехословацької Республіки, а 1945 року, за мирним договором між ЧСР та СРСР, увійшла до складу Радянської України.

Баренблати приймають поворот долі, і Тетяна Миколаївна, маючи хорошу освіту, починає працювати в Закарпатській обласній бібліотеці, з 10 червня по жовтень 1945 р. на посаді бібліотекаря читальної зали. Вже з жовтня 1945 р. до 25 жовтня 1946 р. вона працює на посаді бібліотекаря відділу комплектування цієї ж бібліотеки.

Шлях Тетяни Баренблат до бібліотеки Ужгородського державного університету розпочинається з 28 жовтня 1946 р. – з посади старшого бібліотекаря. В університетській особовій справі Т. Барен-

блат зустрічаються записи: з 14 квітня 1949 р. переведена на посаду бібліотекаря УжДУ (наказ № 32-к від 14 квітня 1949 р. за підписом ректора А. М. Курішко) та вже з 09.12.1952 є запис про повідомлення їй про звільнення у зв'язку зі скороченням штату. Дивним видається рішення про скорочення працівниці, яка вільно володіла чеською, польською та російською мовами, адже в цей час університетська бібліотека активно формується літературою іноземними мовами, а каталоги потребують грамотних описів каталожних карток. Здогади пов'язуються з ім'ям її чоловіка, Михайла Олександровича Баренблата, який потрапив під прискіпливу підозру радянської влади і був заарештований, незважаючи на те, що як гідроархітектор зробив велику справу для закарпатського краю, долучився до побудови ГЕС, званої тепер як Оноківський канал, та його дамби, яка успішно діє й дотепер. Причина арешту в родині замовчувалася, як і термін арешту та вирок. Родина і досі підозрює, що саме цей факт став причиною звільнення «за скороченням» Тетяни Миколаївни з бібліотеки УжДУ. Доля подарувала Тетяні Миколаївні довге життя, вона прожила 92 роки, її земний шлях завершився у 1998 році.

В архівному відділі Ужгородського національного університету вдалось віднайти відомості ще про одну працівницю бібліотеки, яка майже одночасно з Т. Баренблат розпочала свою бібліотечну діяльність в стінах університету.

Вивчаючи архівні документи, пов'язані з іменами людей, які розпочинали творення бібліотеки УжНУ, ми поставили завдання не лише дізнатись, хто саме стали найпершими соратниками Євгенія Шадурова, а й розширили дослідницьку розвідку на роль та слід, полишений кожною людиною в історії бібліотеки, тому згадаємо про вчену, якій довелося попрацювати в університетській бібліотеці. Це Елеонора Грабар. Рік 1946... перші кроки становлення вузу – перші кроки становлення його бібліотеки. Гортаючи накази того часу, ми помітили закономірність залучення тодішніх викладачів університету до роботи бібліотеки. Як приклад: виписка з наказу № 64 від 13.04.1946 р. свідчить про те, що «...викладачів Кондор Е. Я., Левицьку М. Д., що не мають повного навантаження, зобов'язати працювати в бібліотеці університету, по завданню зав. бібліотеки т. Шадурова, по 4 години щоденно» [3]. Ось тут і згодились бібліотеці навик викладачів, які володіли перекладацькою практикою, якої так бракувало бібліотекарям, адже поповнення бібліотечного фонду передбачало потрапляння до бібліотеки рідкісних, а іноді і унікальних видань, більшість з яких

була різними іноземними мовами. Особливо таких знань потребував спеціальний фонд літератури, книги якого були віднесені до категорії «особливої за змістом або походженням», які згадуються як «изъятые Обллитом из разных библиотек Закарпатья».

Інформація про кількість книг спецфонду станом на 1946 рік констатує 18 тисяч примірників. Зрозуміло, вимоги наукового опрацювання та відображення в каталогах були високі. Саме з 1 травня 1946 р., відповідно до наказу № 76 від 3 травня 1946 р., для роботи зі спеціальним фондом літератури до бібліотеки приходять працювати Елеонора Грабар (іноді в документації зустрічається запис прізвища «Грабарь»).

Елеонора Олександрівна Грабар народилась 23 листопада 1914 року в м. Ужгород Закарпатської області, в родині службовців. Батько завідував відділом одного з музеїв Ужгорода. Середню освіту здобула в Ужгороді, у 1933 році успішно закінчивши Ужгородську гімназію. Вищу освіту їде здобувати в Чехословаччину, вступаючи в 1936 році до Празького Карлового університету. Здібна до опанування наук, Елеонора одночасно навчається в Педагогічній академії, яку закінчує в 1938 році, спеціалізуючись на вивченні чеської та німецької мови і літератури. З 1941 року вона продовжує навчання в Угорщині, у м. Будапешт, закінчивши історико-філософський факультет Будапештського університету та отримавши науковий ступінь доктора філософії. Для удосконалення мовних навиків в цей час відвідує вечірній інститут іноземних мов, поглиблюючи знання французької і німецької мов. Як би склалась доля непересічної лінгвістки, якій угорський університет імені Петра Пазманя 20 грудня 1941 року від імені ректора напише: «Учитывая, что почтеннейшая и ученейшая госпожа Элеонора Грабарь, в возрасте двадцати семи лет, грекокатолического вероисповедания, родившаяся в гор. Ужгороде, комитат Унг, в этом королевском Будапештском университете наук по истории восточной Европы в первую очередь, а также по современной истории доказала ученость и знания в этих науках, названную почтеннейшую и ученейшую госпожу Элеонору Грабарь объявляем и провозглашаем доктором философии» (переклад з латинської зроблено перекладачем Малець Андрієм Миколайовичом, завірено нотаріусом Скляровою Е. С. 10 жовтня 1961 р.), якби після закінчення навчання вона не повернулася в рідне місто, в якому вже скоро запанують закони радянської влади? Та доти, з березня місяця 1942 року, вона буде працювати викладачем Ужгородської русинської гімназії.

Життя приготувало Елеонорі багато випробувань і першим стала співпраця з радянською владою. Зрозуміло, що її перекладацьку майстерність одразу помітили представники влади і тому з січня до липня 1945 року Елеонора Грабар (напевно, за категоричною рекомендацією влади) вступає до армійських лав, отримавши призначення перекладача. Партійні рішення не забарились: вже з вересня цього ж року її відряджають викладачем чеської мови на курси МГБ в м. Чернівці. Також вона отримує можливість викладати у Чернівецькому університеті. Здається, все для неї складається добре, але чому ж тоді вона постійно поверталась в рідне місто? Які обставини цьому – лише здогадки: догляд за матір'ю чи народження доньки, але вже у квітні 1946 року вона знову прямує з Чернівців до Ужгорода, влаштовується учителем англійської мови в середній школі № 4. Що спонукало Елеонору змінити викладацьку діяльність на вчительську? Може, це незговірливість з деякими органами влади? Нарешті – на жаль, зовсім ненадовго – з травня цього року розпочинається її співпраця з Ужгородським університетом, а конкретніше – з його бібліотекою, в якості працівника спецфонду, а далі бібліографом іноземного відділу зі «сполученням» (сумісництвом) 1/2 ставки (наказ № 99 від 12 червня 1946 р.). Досліджуючи особову справу Грабар Елеонори, розуміємо, що бібліотечний відділ, навіть такий складний, був затісним для її наукових та навчальних можливостей. Отримані знання та наукові амбіції рухали нею вперед, тому вже скоро вона полишає бібліотечну роботу і прагне до викладацької діяльності.

З 1948 року вона викладає чеську і німецьку мови у Київському державному університеті. Нам не вдалось дізнатись, чи виїжджала Е. Грабар до Києва, чи працювала в одній із його філій, та вже в 1950 році вона підготувала до захисту дисертаційне дослідження за темою: «Очерк по языку газеты «Rude pravo», та доля захисту була непростюю. Захист постійно відтермінували. Спочатку, в 1952 році, ВАК пропонує дослідниці переробити тему і лише в 1954 році затвердили, змінивши на тематику: «Лексико-фразеологические особенности языка публицистических статей «Rude pravo».

Дивним є факт, що лише з 14 жовтня 1961 року Елеонора Олександрівна, а їй на той час уже 47 років, стала повноцінним викладачем німецької мови кафедри іноземних мов Ужгородського університету, в якому їй було визначено долею пропрацювати лише 10 років. Особовий листок відділу кадрів «Особової справи Елеонори Грабар» має унікальний запис, зроблений нею особисто. У графі «яки-

ми іноземними мовами і мовами СРСР володієте» Елеонора Грабар власноруч написала: «російською, німецькою, угорською, французькою, чеською – володію вільно; перекладаю з англійської, італійської, латини і т.д.». Скільки ще мов стояло за тим коротким «т.д.», яке не вмещав рядок графі на сторінці перерахунку мов, – невідомо, та одне можна стверджувати впевнено – Елеонора Грабар була унікальним лінгвістом свого часу. Це підтверджується цілим рядом її публікацій, описи яких теж зберігаються в документах на обрання її на посаду викладача кафедри іноземних мов. Переглядаючи хронікальні поживклі аркуші особової справи Е. Грабар, звертаємо увагу на сторінки протоколів зібрань кафедри, які свідчать про не завжди доброзичливе ставлення колег до талановитої людини. Їх дріб'язковість вражає, як-от догана за запізнення на лекцію на 6 хвилин, хоча Елеонора з людською наївністю пояснює відставання годинника в її домі, або сувора догана з останнім попередженням за те, що вона погодилась на вмовляння студентів прийняти екзамен з англійської мови замість відсутньої колеги Баранової, яка в той час була у відпустці. Навіть щирі письмові пояснення декотрих тодішніх студентів-філологів не допомогли талановитій викладачці уникнути публічного осуду. Її життя обірвалось передчасно, у віці 57 років, від нетривалої хвороби. Крім єдиної доньки, у неї не було рідних. В некролозі про її смерть напишуть: «... Як справжній педагог, вона любила молодь і невтомно працювала з нею і для неї... До останньої хвилини свого життя вона віддавала всю свою енергію улюбленій роботі» [5. с. 4].

На завершення дослідження, яке має архівне підґрунтя, хочемо зазначити: процес створення бібліотеки Ужгородського університету був непростим, як був непростим і післявоєнний період становлення закладу. Та попри всі складнощі, в колектив приходили працівники, які разом із книгозбірнею проходили всі випробування, збагачували її своєю працею, що ґрунтувалась на терпінні і відданості бібліотечній справі.

Маємо надію на продовження дослідження, яке поглибить знання всіх, хто цікавиться історією Ужгородського університету, його бібліотекою та розвитком бібліотечної справи найзахіднішої частини України.

Література:

URL : <https://uamap.org.ua/ges-onokeevska-3-17>

Державний архів Закарпатської області. Ужгородський державний університет. Відділ кадрів. Т. 1. Особові справи працівників, звільнених у 1984 році (Б–Г). Особова справа № 45. Воскресенська Марія Іванівна : розпочато 26 травня 1949 р. – закінчено 7 жовтня 1958 р. Арк. 189–216.

Архів Ужгородського національного університету. Книга приказов ректора по Ужгородському державному університету за 1945–1946 учебный год: начато 27 ноября 1945 г. – окончено 27 июня 1946 г. 117 арк. Т. 1 (1–110).

Наукова бібліотека Ужгородського національного університету: від джерел до сучасності: колект. монографія / редкол. : М. М. Медведь (голова редкол.), О. В. Брянник, В. В. Воробець, Л. О. Мельник ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Ужгор. нац. ун-т», Наук. б-ка. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. – 572 с. : іл.

Старший викладач Е. О. Грабар. Радянський студент. 1971. 22 жовт. (№ 31). С. 4.

STAFFING OF THE LIBRARY OF UZHGOROD UNIVERSITY IN THE FIRST YEARS OF ITS ESTABLISHMENT: PERIOD 1945–1947

Mariia Medved,
PhD (Philology),

Directress of the Scientific Library,
State Higher Educational Establishment
Uzhhorod National University Scientific Library
ORCID: 0000-0001-8275-9026

Annotation. The article analyzes the staffing of the Uzhhorod University library in the first years after its creation (1945-1947). It also examines the intensity of the formation of the first staff of the book collection, its potential and the factors affecting staff turnover at that time. The impact of post-war ideology on the fate of the first librarians and on their career development is studied based on selective biographical characteristics of library workers of the mentioned period.

Key words: *history of the library of Uzhhorod University, library staff, formation of the library staff, specifics of filling the library fund.*